

Nr 16.

Av herr **Brandt m. fl.**, om utarbetande av förslag till en reformerad rättstävning.

Språkets uppgift är att förmedla samfärdseln mellan människorna. De leva i samhällen och behöva meddela sig med varandra. Vi ha numera telefon och radio, som genom uppfinnarens och vetenskapsmäns ansträngningar nått en underbar prestationsförmåga. Men när det gäller skriftligt meddelande står utvecklingen ganska stilla och har så gjort i snart ett halvt årtusende. Även skriften har dock en lång utvecklingshistoria bakom sig.

Förhistoriska folk använde bildskrift, och så göra vissa indianstammar än i dag. Man avbildade naturföremålen på visst sätt, när man ville lämna ett meddelande, och så fick mottagaren av denna bildskrift tolka skriftens mening ungefär som vi lösa en rebus.

En verklig skrift uppkom först, när man tog talspråket till hjälp. Bilden av ett föremål, t. ex. solen, betecknade då inte längre solen själv eller solguden utan ordet "sol". Egypternas äldsta minnesmärken bära sådan ordskrift, och den kinesisk-japanska skriften är till stor del en ordskrift än i dag. Men så kom den förnämligaste uppfinning världen någonsin skådat. Det största felet med ordskriften, där man har ett tecken för varje ord, ligger tydligen däri, att både skrivaren och läsaren måste kunna så oerhört många tecken, nästan lika många som det finns ord, något som tar kanske årtionden att lära sig. En snillrik egyptier gjorde för cirka sextusen år sedan den iakttagelsen att orden bestå av och äro uppbyggda av ett ringa antal olika ljud. Gjorde man nu ett särskilt tecken för varje ljud, så kunde man beteckna alla orden medelst olika kombinationer av sådana tecken eller s. k. bokstäver. Exempel: Den cirkel, som förut betecknade ordet "sol", användes nu till att beteckna det första konsonant-ljudet i ordet sol.

Därmed var bokstavsskriften uppfunnen. Den bygger på principen, att *varje språkljud har sitt eget tecken*. Tanken svindlar inför den omätliga välsignelse, som denna till synes så enkla uppfinning berett mänskligheten. Den erövrade också snabbt hela den då kända världen, först Grekland och Rom, och nådde efter hand hela det övriga, då barbariska Europa, men samtidigt började den gnista, som tätt ljuset, tyna av tills den sloknade vid slutet av medeltiden. Man hade sedan kvar av uppfinningen endast utanverken, bokstäverna, som skulle kombineras till ord, men anden, regeln, som skulle bestämma *hur* bokstäverna skulle kombineras, den tappade man bort. I stället var det auktoritetstron, som blev utslagsgivande. Man skrev alltså s-o-l inte längre därför, att ordet sol kunde delas upp i tre bok-

stavsljud, s-ljud, o-ljud och l-ljud, utan därför att föregående generationer av obekant anledning hade skrivit så.

Skriften började således att så småningom alltmer lämna ljudskriftsprincipen och övergå till att bli en ordskrift: man hade alfabetet givet, och så måste man för varje ord man skulle skriva ner på förhand ha lärt sig vilka bokstäver man skulle använda och i vilken ordning de skulle användas. Denna konst inhämtas i ett läroämne, som kallas *rättskrivningslära*. Detta svåra ämne har således helt och hållet sitt ursprung i den förvanskning av bokstavsskriften, som de nya kulturspråken ha låtit ta överhand allt mer och mer. Skriftens förfall är störst i engelskan, ty i England har man allt hittills motsatt sig en stavningsreform — på sina håll med den uttryckliga motiveringen, att "om alla människor kunna stava rätt, så blir det ju ingen skillnad på samhällsklasserna".

Även den svenska skriften är ganska vanvårdad, och våra barn få använda lång tid och mycket arbete för att lära sig "rättstavning" — tid och arbete, som förvisso kunde användas bättre. Varför skola fördomar och en oberättigad konservatism allt framgent få bestämma över ett så viktigt meddelelsemedel som vår skrift? Vår efterblivenhet är så mycket oförlätligare som vi äro nog lyckliga att ha ett gemensamt riksspråk, vilket alla kunna tala tack vare folkskolan och kommunikationerna. Om man går igenom Svenska akademimens ordlista ord för ord, skall man finna, att så gott som alla svårigheter med stavningen bero på ren vanvård av skriften. Härav följer, att om skriften rensas från felaktigheter och konsekvent återföres på sin ursprungliga princip, *ett ljud — en bokstav*, så falla alla de konstlade rättstavningssvårigheterna bort — och nästan hela rättskrivningsläran försvinner av sig själv. Vilken enorm vinst för barnen, för skolan, för samhället!

Varje tänkande människa borde väl då inse värdet av en rättstavningsreform. Men tyvärr är vår skrift trots reformerna 1890 och 1906 fortfarande så vanvårdad, att det finns folk, som betvivlar att det ens är möjligt att återupprätta den ur dess förfall. Till sådana tvivlare får man kanske räkna även vissa akademiska kretsar, som rent av inte tycks ha fattat bokstavsskriftens idé. Ett uttalande från akademiskt håll lyder så här: "Ljudenlighetsprincipen som grund för ortografien kan icke längre hämta stöd hos vår tids sakkunskap." Men härmed dömer den akademiska sakkunskapen sig själv, ty en professor är inte mera sakkunnig i rättstavningsfrågan än vilken annan tänkande människa som helst. Rättstavningsfrågan är ingen vetenskaplig fråga utan en rent praktisk fråga om det bekvämaste sättet att uttrycka i skrift vad man har att säga. Svenska folket lär få ta denna fråga i egna händer. Så menade också professor J. A. Lundell, en akademiker utan självförhävelse, vilken såg frågan även ur social synpunkt, när han om den nuvarande rättstavningen utlät sig sålunda, att den är "en onödigt och orättfärdigt skiljemur mellan två grupper medborgare, å ena sidan personer, som haft förmånen av högre skolbildning, å andra sidan den stora mängden, som blott har den sexåriga folkskolan bakom sig".

Det är inte vår mening att här lämna en detaljerad utredning av rättstavningsfrågan, men vi vilja likväl påpeka ett par synpunkter. Ett av grundfelen i vårt alfabet är att där saknas *tre* bokstäver, en bokstav för vart och ett av de tre ljuden *sche*-ljudet, *tje*-ljudet och *äng*-ljudet. Därefter ha vi det grundfelet, att det i alfabetet finns tre bokstäver för mycket: *c*, *z* och *x*, vilka inte göra någon nytta utan bara ställa till tråkigheter. Dessa fel böra naturligtvis rättas, men då de kräva införande av tre nya beteckningssätt, så bör man kanske inte försvåra lösningen för den nuvarande generationen genom att införa de nya tecknen alla tre på en gång. Man kan lämpligen börja där skon klämmer värst, alltså med *sche*-ljudet, som lär stavas på tjugonio olika sätt och som bör få sin egen bokstav. Bokstaven *z* användes endast i tjuogoett ord, alla rätt sällsynta, och den kan därför utan olägenhet avlägsnas såsom tecken för *s*-ljud. Då denna lilla behändiga bokstav därefter blir ledig för högre uppgifter, kan den med fördel användas att beteckna *sche*-ljudet. Denna reform kan genomföras utan den minsta sakliga svårighet och torde möta föga motstånd hos allmänheten, som har svårt att stava *sche*-ljudet "rätt". Allmänheten skulle säkert dra en suck av lättnad den dag det lagstadgades, att "*sche*-ljudet stavas alltid med *z*", ty då skulle det inte längre märkas, att man inte kan stava rätt sådana ord som dessa: *schema*, *sked*, *chef*, *gelé*, *manege*, *jetong*, *obscen*, *själ*, *stjärt*, *assiett*, *skjorta*, *motion*, *dsjonk*, *suggestion*, *skörting*, *fysionomi*, *hässja*, *damejeanne*, *mezikan*, *inventiös*, *kapriciös*, *religiös*, *östgöte*, *annezion*, *Värjö*.

Tje-ljudet bör få en egen beteckning, t. ex. med *c* såsom i italienskan, men först när *c* hunnit avskaffas såsom tecken för *s*-ljud.

Äng-ljudet hade på runornas tid egen beteckning; det bör återfå denna förmån. Ju längre man dröjer med att rätta till stavningen av *äng*-ljudet i de många inkorporerade franska orden, desto mera kommer stavningen att barbarisera uttalet.

Men näst *sche*-ljudet tränger *j*-ljudet till en stavningsreform. För närvarande stavas det på aderton olika sätt: *jag*, *cowboy*, *ange*, *djup*, *religion*, *original*, *gjuse*, *hjälp*, *fiasko*, *signera*, *bourgogne*; *dj*-ljuden stavas med *g* i *doge* (doggen i Venedig), *gi* i *agio*, *gy* i *magyar*; *äj*-ljuden med *ij* i *mig*, *dig*, *sig*, *y* i *skylight*, *igh* i samma ords sista stavelse; *öj*-ljuden med *eu* i *preussare*.

Om sålunda alla undantag från ljudskriftens gyllene regel "*ett ljud — en bokstav*" avskaffas så försvinner all svårighet med stavningen — och härvid ha vi icke bortsett från de svårigheter, som den rätta beteckningen av det dubbla medljudet innebär, ehuru vi här inte närmare ingått på denna intrikata fråga.

På grund av vad vi ovan anført få vi härmed föreslå,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt några praktiska, fördomsfria

personer att utarbeta förslag till en grundlig reform av vår rättstavningsfråga.

Stockholm den 16 januari 1943.

E. G. C. Brandt.

E. A. Lindblom.

Helge Bäcklund.

Ejnar Lindbärg.

Rud. Anderberg.

B. A. Nilsson.

Anders Sundvik.

G. W. Källman.

William Nisser.

Anna Sjöström-Bengtsson.

Bengt Elmgren.

Alfred Andersson.

John Björck.

Verner Söderkvist.

Carl Beck-Früs.

I motionens syfte instämmer

Harald Nordenson.
